

Poznámky ke Strategii 2030+

(v návaznosti na text Jiřího Dolejšího, Čs. čas. fyz. 70, 318 (2020).)

Jan Maršálek

Kabinet pro studium vědy, techniky a společnosti, Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., Jilská 1, Praha 1, 110 00; marsalek@flu.cas.cz

Učebnice se živé vědě vyhýbají, a tak pro ně neexistují ani vědecké kontroverze, ani „pouhá vědecká tvrzení čekající na recenzní řízení“ vědecké hypotézy či vědecká tvrzení.

Doc. Jiří Dolejší v loňském 5. čísle ČČF komentoval draft Strategie 2030+ a reagoval na něj několika vlastními návrhy cílů vzdělávání, kterými se pokusil usměrnit podle něj trochu bezradné formulace ministerského dokumentu. Strategie 2030+, podle níž se má v příští dekádě řídit české školství, byla sice od té doby schválena Vládou ČR, diskuse o jejím obsahu proto však ještě nutně nekončí, neboť v ní formulované zásady a cíle budou teprve převáděny v konkrétní úpravy dalších kurikulárních dokumentů. Na poznámky Jiřího Dolejšího se mi přesto nenavazuje úplně lehkou. Nejsem totiž ani expert úspěšný učitel, ani expert z nějakého jiného „praktického oboru“, jejichž málo viditelného otisku v koncepci Strategie Jiří Dolejší v úvodu svého textu lituje. Za povzbuzováním takových expertů k většímu zapojení se do diskuse o Strategii snad ale není nutné vidět touhu po uzavřené společnosti. Naopak je myslím možné vycházet z toho, že ve věci tak veřejné, která bude ve svém důsledku tolik prostupovat soukromí leckoho z nás, by bylo chybou rozesílat diskutanty do různých místností podle jejich speciálních kompetencí, jako by si vzájemně neměli co říci.

Jiří Dolejší se ve svých poznámkách zaměřuje na první ze dvou velkých cílů Strategie – „zaměřit vzdělávání více na získávání kompetencí potřebných pro aktivní občanský, profesní i osobní život“ – a přeje si jej rozpracovat tak, aby pozbyl své benevolentní povšečnosti. Přitom jej samozřejmě nic nenutí k tomu, aby svým překladem ministerské formulace do jazyka konkrétních

... sím, oni se mi posmívají a říkají mi: „Ty umělý inteligente.“

Potíže inkluze

cílů rovnoměrně naplnil každou z jejich složek. Tím spíše, že vyjadřuje své pochybnosti stran volby konceptu „kompetence“ jako jakési obecné jednotky vzdělání, a v důsledku toho i strukturování uvedeného obecného cíle. Navzdory tomu je hodné pozornosti, že zatímco Dolejším předložené návrhy docela dobře vyhovují požadavku na přípravu lepšího profesního a osobního života, veskrze bez odezvy v nich naopak zůstává výchova k aktivnímu občanskému životu. Může za to fyzika? Snad ano, rád bych ale k úvaze nabídl takové naplnění tohoto cíle, které by tvůrce vzdělávacích programů nenavádělo k prázdným floskulím a vyučující neobtěžovalo svou praktickou bezvýznamností.

Podle přesvědčení Strategie 2030+ musí vzdělávací systém reagovat mj. na probíhající čtvrtou průmyslovou revoluci spojovanou s digitalizací a automatizací, na proměny v oblasti informačních technologií a praktik, ale také na environmentální výzvy, mezi nimiž vy-počítává změny klimatu, ubývání biodiverzity, rostoucí znečištění ovzduší a vod či ještě vyčerpávání neobnovitelných zdrojů. Jinými slovy, člověk 21. století, na kterého Strategie myslí, je člověkem stojícím uprostřed vědy. Zní tak logicky, že si pro něj Strategie přeje vzdělání, jež by mu dovolilo porozumět tomu, co věda říká, a náležitě (slovy Strategie „environmentálně odpovědně“) se podle řečeného chovat („jednat jako zodpovědný občan“). Je to ale dost?

Kdyby Strategie bývala měla na své schvalování o rok více času, je dost pravděpodobné, že by mezi environmentální hrozby byla zařadila také pandemie. A i kdyby tak byla neúčinná – třeba z obavy, aby její pohnutky nevyznívaly příliš konjunkturálně –, přece by dost možná nějak podtrhla potřebu výchovy k širěji pojaté vědecké gramotnosti než k té, za kterou stojí obraz vždy rozumné vědy poskytující lidstvu dobré rady a ohromující technologie. Samozřejmě přitom nejde o to, vykreslovat vědu tentokrát se záporným znamením. Po uplynulém pandemickém roce se však s bezprecedentní naléhavostí přece jen ukazuje, že bychom – my občané – měli být schopni občas se postavit s kritickou myslí k situacím, kdy věda nemluví jedním rozhodným hlasem (k čemuž se neváhají přizvat dezinformace, záměrná jednostrannost, manipulativní smyšlenky atp.), jakkoli se třeba na první pohled může zdát, že je to sama věda, kdo autoritativně promlouvá z pozic vysoké politiky.

Jiří Dolejší v jednom ze svých návrhů vyjadřuje přání, aby „systém“ dával přednost učitelkám a učitelům, kteří své žáky provádějí „současným světem s nedohlednými zdroji informací“ a „i bez Strategie [stimulují] hlubší porozumění i praktické aplikace probíraných témat“, před učitelkami a učiteli, kteří se nejsou s to odpoutat od „nutně zastaralých učebnic“ (s. 319). Zní to nejprve jako konflikt zastaralého a aktuálního, školometského a hlubokého, ve kterém by nemělo být těžké přidat se na správnou stranu. Jenomže vydat se do současného světa znamená setkat se s vědou nejen novou, ale především živou, a tedy takovou, která si není jista sama sebou, jakkoli sebejistě nakonec bude znít právě v učebnicích.

Naše pandemií sevřená společnost má za sebou ponížující zkušenost občanské bezmoci, která zcela zjev-

ně souvisí i s tím, jak málo o charakteru živé vědy většina z nás ví. Učebnice se živé vědě (pochopitelně, nikoli však z nutnosti) vyhýbají, a tak pro ně neexistují ani vědecké kontroverze, ani „pouhé“ vědecké hypotézy či vědecká tvrzení čekající na recenzní řízení, a nepříznávají se v nich ani ta, která kritickému přezkumu úspěšně unikají. Obecněji vzato se v nich pak věda povznáší nad nízké problémy společnosti, a tak je prosta mocenských konfliktů (např. při samotném vytyčování hranic „vědeckého“ či „technického“, které bývá spojováno s vylučováním nedostatečně „expertních“ názorů), politických ohledů, ekonomických tlaků, genderových nerovností, nekolegiálních ústrků i touhy po slávě.

Člověk 21. století, na nějž Strategie myslí, je přitom člověkem stojícím uprostřed této do společnosti zasazené a společností prostoupené vědy. Nebylo by tak možná od věci, kdyby k onomu prohlubování porozumění vědeckým problémům, jemuž má napříště oslabení důrazu kladeného na množství naučené látky uvolnit nový prostor, byly alespoň příležitostně přizvány třeba sociologie či antropologie vědy, tj. disciplíny, které na studiu živé, otevřené, socializované vědy vyrostly. Samozřejmě lze namítnout, že se takový úkol nemusí klást zrovna na bedra výuky fyziky; nijak speciálně ale nepřísluší ani pedagogice biologie nebo třeba chemie. Nejde zkrátka o speciální úkol, ale o cíl, který by mohl výuku (přírodních) věd postupovat, novým způsobem integrovat a v konečném důsledku také zatraktivnit – pro vyučující i jejich studenty.

Ilustrační obrázky dodala redakce. Fotografie jsou z letních soustředění pro středoškolské pořádaných MFF UK. Foto: J. Valenta.

V dnešní hodině experimentů si vyzkoušíme vrh hrachu proti zdi a hod perel sviním ... a pak budeme nosit dříví do lesa!